

КОМПЕТЕНСИЯВИЙ YONDASHUV ASOSIDA O'QUVCHILARNING ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA INNOVATSIYALARDAN FOYDALANISHINI TASHKIL ETISH

Boltayeva Lola Nematjon qizi

*Nav.D.P.I. Aniq va tabiiy fanlarni o'qitish metodikasi
(Biologiya) mutaxassisligi 2-kurs magistri*

Annotatsiya: Ushbu maqolada kompetensiyaviy yondashuv asosida o'quvchilarning zamonaviy yondashuvlar va innovatsiyalardan foydalanishini tashkil etish bilan bog'liq muammolar va ularning yechimiga oid tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: Kompetensiyaviy yondashuv, zomonaviy yondashuv, innovatsiya, pedagogik mahora, kasbiy kompetensiya, shaxsiy kompetensiya, umuminsoniy kompetensiya, ma'daniy kompetensiya, maxsus kompetensiya.

Аннотация: В данной статье на основе компетентностного подхода представлены проблемы, связанные с организацией использования студентами современных подходов и инноваций и рекомендации по их решению.

Ключевые слова: компетентностный подход, современный подход, инновации, педагогическое мастерство, профессиональная компетентность, личностная компетентность, универсальная компетентность, культурологическая компетентность, специальная компетентность.

Annotation: In this article, based on the competence approach, problems related to the organization of students' use of modern approaches and innovations and recommendations for their solution are given.

Key words: Competency approach, modern approach, innovation, pedagogical skill, professional competence, personal competence, universal competence, cultural competence, special competence.

O'zbekistonda ta'lim tizimini o'sib kelayotgan yosh avlod ta'lim-tarbiyasining milliy g'oyalari, talablari asosida tashkil etish, uni jamiyat taraqqiyoti istiqbollari va jahon andozalariga javob bera oladigan darajada bo'lishini ta'minlash bugungi kunning dolzarb masalasidir.

Ta'lim-tarbiya tizimini tubdan isloh qilish, uni o'tmish qoldiqlaridan tozalash va rivojlangan demokratik davlatlar darajasiga ko'tarish, jamiyat ravnaqi uchun yuksak ma'naviy va axloqiy talablarga javob beruvchi yuqori malakali kadrlar tayyorlash ta'lim tizimi xodimlarining umumiy vazifasidir.

Shaxsni har tomonlama rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'lim-tarbiya tizimini nazariy-metodologik jihatdan qurollantirish – bugungi kunda pedagogika fanining bosh maqsadi sifatida belgilangan. Yuqorida bayon etilgan yuksak, ammo, sharafl

vazifalarni muvaffaqiyatli uddalash har bir pedagogik xodimdan yuksak kasbiy mahorat, bilimdonlik va keng dunyoqarashni talab etadi. Pedagogik mahorat – o‘qituvchi ijodkorligining oliy namunasi bo‘lib, u yillar davomida shakllanadi. Uning yuksak mahoratni egallashi g‘oyat murakkab jarayon bo‘lib, pedagogika fanining eng dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. O‘qituvchi kasbiga xos bo‘lgan ko‘pgina fazilatlar bilan birga uning pedagogik mahoratni egallashi katta ahamiyatga ega. Yuqori pedagogik mahoratga ega bo‘lgan o‘qituvchigina o‘z kasbiga layoqatli, iste’dodli bo‘lishi mumkin. Muvaffaqiyatli ishlash uchun har bir o‘qituvchi yuqori pedagogik mahorat va keng dunyoqarashga ega bo‘lishi kerak. Shundagina oz mehnat sarf qilib, katta natijaga erishadi, ijodkorlik uning hamisha hamkori bo‘ladi. Pedagogik ishga qobiliyatli, iste’dodli kishidagina pedagogik mahorat egasi bo‘lishi mumkin. Pedagogik faoliyatning samarali bo‘lishi uchun o‘qituvchi o‘z fanini chuqur bilishi, unga turdosh fanlar haqida ham tushunchaga ega bo‘lishi, o‘quv materialini o‘quvchilarga tushunarli qilib bayon eta olishi, o‘quvchilarda mustaqil ravishda faol fikrlashga qiziqish uyg‘otishi, o‘quvchilarning bilim, kamolot darajasi va ruhiyatini hisobga olishi, ularning nimani bilishlari va hali nimani bilmasliklarini tasavvur eta olishi lozim. Qobiliyatli, tajribali o‘qituvchi o‘zini o‘quvchining o‘rniga qo‘ya oladi, u kattalarga aniq va tushunarli bo‘lgan narsalarni o‘quvchilarga tushunilishi qiyin va mavhum bir narsa bo‘lishi ham mumkinligiga asoslanib ish tutadi. Shuning uchun u bayon etishning xarakter va shaklini alohida o‘ylab chiqadi hamda rejalashtiradi.

O‘qituvchi o‘quvchining, ichki dunyosiga kira olishi, o‘quvchi shaxsini va uning vaqtinchalik ruhiy holatlarini juda yaxshi tushuna bilishi bilan bog‘liq bo‘lgan psixologik kuzatuvlar olib borishi kerak. Bunday o‘qituvchi o‘quvchining ruhiyatiga ko‘z ilg‘amas o‘zgarishlarni ham tez fahmlab oladi. O‘qituvchida nutq o‘z fikr va tuyg‘ularini aniq va ravshan ifodalash qobiliyati hisoblanadi. Bu o‘qituvchilik kasbi uchun juda muhimdir.

O‘qituvchining nutqi aniq, jonli, obrazli, talaffuzi jihatdan yorqin, ifodali, hishayajonli bo‘lib, unda stilistik, grammatik, fonetik nuqsonlar uchramasligi lozim. O‘qituvchi obro‘si – o‘quvchilarga bevosita emotsional-irodaviy ta’sir ko‘rsatish va shu asosda obro‘ qozona olishdir. Obro‘ faqat shu asosdagina emas, balki o‘qituvchining fanni yaxshi bilishi, mehribonligi, nazokatligi va hokazolar asosida ham qozoniladi. Bu qobiliyat o‘qituvchi shaxsiy sifatlarining butun bir yig‘indisiga, chunonchi uning irodaviy sifatlariga. Shuningdek, o‘quvchilarga ta’lim hamda tarbiya berish mas’uliyatini his etishga, o‘zining haq ekanligiga ishonishga, bu ishonchni o‘quvchilarga etkaza olish kabilarga ham bog‘liq. O‘qituvchi kasbiga xos bo‘lgan xislatlar, ya’ni yuksak pedagogik mahorat unda birdaniga shakllanmaydi. U o‘z ustida tinmay ishlash, izlanish va ko‘nikmalar asosida rivojlanadi. O‘qituvchining yuqori kasbiy mahoratni egallashi bevosita uzluksiz ta’lim tizimi orqali amalga oshiriladi. Uzluksiz ta’lim tizimida asosiy o‘rin egallagan malaka oshirish o‘quvchi faoliyatini

tahlil qilish va unga istiqbol yoʻnalishlar berishga imkon beradi. Hozirgi davr oʻqituvchidan oʻqitishning ilgʻor pedagogik texnologiya talablarini toʻgʻri tushunish, tashabbuskorlik, oʻz fani boʻyicha yangiliklardan xabardor boʻlishi va darslariga joriy eta olishni talab etadi.

Kompetensiya soʻziga turlicha taʼriflar, yondashuvlar mavjud. Xususan, «Oʻzbekiston milliy ensiklopediyasi»da kompetensiya soʻzi quyidagicha izohlanadi: kompetensiya (lot. competo – erishyapman, munosibman, loyiqman) – muayyan davlat organi (mahalliy oʻzini oʻzi boshqarish organi) yoki mansabdor shaxsning qonun, ustav yoki boshqa hujjat bilan belgilangan vakolatlari, huquq va burchlari doirasi; u yo bu sohadagi bilimlar, tajriba. “Kompetensiya” atamasi keng maʼnoda umumiy masalalarni hal etishda amaliy tajribalar asosida bilim va malakalarni qoʻllash, muvaffaqiyatli harakat qilish qobiliyatini bildiradi. Lotincha “campetere”-muvofiq boʻlmoq soʻzidan kelib chiqqan.

Kompetensiya turlari, klasifikatsiya va kompetensiya

Oʻqituvchining kasbiy kompetensiyasi turlari quyidagilardan iborat:

- 1.Kasbiy.
- 2.Shaxsiy.
- 3.Umuminsoniy.
- 4.Maʼdaniy.
- 5.Maxsus.

Kasbiy kompetensiya

Pedagogika va psixologiyaga doir bilimlarga ega boʻlish;

Oʻz ustida ishlash;

Taʼlim jarayonini rejalashtirish, baholash va qayta aloqani oʻrnata olish;

Oʻquvchilar ehtiyojini anglay olishi;

Oʻquvchilarda motivasiyani shakllantirish;

AKTni bilishi;

Taʼlim muhitiga yangilik kiritishi;

Oʻz fanini mukammal bilishi;

Xorijiy tillardan birini bilishi.

Kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish bosqichlari:

1. Oʻz-oʻzini tahlil qilish va zarur narsalarni anglash;
2. Oʻzini rivojlantirishni rejalashtirish maqsad, vazifa belgilash;
3. Oʻzini namoyon etish va kamchiliklarini tuzatish.

Shaxsiy kompetensiya:

Muloqatchanlik;
Bag'rikenglik;
Yetakchilik;
Faol, tashabbuskor;
Moslashuvchan;
Sog'lom turmush tarzi;
Mas'uliyat;
Ishchanlik;
Insonparvarlik.

Umummadaniy:

Ma'lumotli;
Madaniyatli;
Umuminsoniy qadriyatlarga egalik;
Milliy madaniyatga ega bo'lish;
Mamlakatning ijtimoiy hayotida ishtirok etish;

Maxsus.

O'quvchilar ehtiyojini bilishi;
Turli yosh xususiyatlarini bilishi;

Kompetensiya – bu kutilgan natijaga olib keluvchi faoliyat belgisidir. U bilim mahsuli bo'lib, mutaxassis tomonidan uni amaliyotda qo'llay olish qobiliyatidir. Kompetensiyaning bilimdan farqi shundaki, vazifani amaliy bajarmasdan turib, uni aniqlab ham, baxolab ham bo'lmaydi. Malaka kompetentlikning muhim mezoni bo'lib, u turli holatlarda, shu qatori muammoli vaziyatlarda ham bir necha bor qo'llash natijasida namoyon bo'ladi.

Xulosa: Ta'lim jarayoniga ilg'or pedagogik texnologiyalarni qo'llash, ta'lim samaradorligini oshirish, ilm-fan yutuqlarini amaliyotga joriy etish orqali ijodkor, mustaqil fikr yurita oladigan ijtimoiy faol yuksak ma'naviyatli yoshlarni tarbiyalash vazifasi muhim ahamiyat kasb etadi. O'qituvchi yoshlarga zamon talablariga javob beruvchi bilimlarni berish uchun avvalo o'zi ana shunday bilimlar bilan qurollangan bo'lishi kerak. Zero, tizimdagi yutuqlarning asosi maktablarda tashkil etiladigan dars jarayonining sifati bilan belgilanadi. O'quv soatlarida o'quvchilarga etarli bilim berish hayotiy ko'nikmalarini oshirish va malakalarini shakllantirish o'qituvchining kasbiy mahoratiga bog'liq. O'quvchining mustaqil fikrini bayon etish, o'z yo'nalishini tanlashi va buning asosi bo'lgan qarashlarini isbotlashi, o'rni kelganda himoya qilishni o'rgatilsa, yoshlarni mustaqil hayotga tayyorgarlik ko'nikmalarini shakllantirib borishga erishishi orqali ta'lim mazmunining natijasi yaqqol ko'zga tashlanadi.

Hozirgi zamon maktab o'qituvchisining kasbiy bilimdonligi va kobiliyati mezonlariga quyidagilar kiradi: ijtimoiy, uslubiy va ixtisoslik bilimdonligi hamda bilish, tushuntira olish, kuzatuvchanlik, nutq, tashkilotchilik, obro' orttira olish, to'g'ri muomala qila olish, kelajakni ko'ra bilish va diqqatni taqsimlay olish qobiliyatlari.

Ta'limni isloh qilishda o'qituvchi shaxsiga qo'yilgan talablar kundan-kunga oshib bormoqda. Pedagogika fani oldida turgan muammolarning biri ham, aynan, o'qituvchi va pedagog mehnat sharoiti muammosi hisoblanadi. O'qituvchining ko'p qirrali va murakkab faoliyati zahirida yosh avlodni bilimli va axloq-odoblilik qilib voyaga etkazish vazifasi yotadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. J.O.Tolipova Biologiyani o'qitishda pedagogic texnologiyalar. Cho'lpon: Toshkent 2011-yil
2. N.M.Abdurahmonova. Biologiya fanini o'qitishda innovatsion ta'limning afzalliklari va uning imkoniyatlari. 1-3 betlar. <https://kopilkaurokov.ru>
3. N.Reyimbayeva. Biologiya fanini o'qitishda yangi pedagogik texnologiyalarning amaliy ahamiyati. <https://megaline.uz>
4. Barakayevich, Q. S., & Baxtiyorovna, A. S. (2021). Xalqaro dastur talabalari asosida innovatsion ta'lim muhitini yaratish. Integration of science, education and practice. scientific-methodical journal, 1(02), 132-137